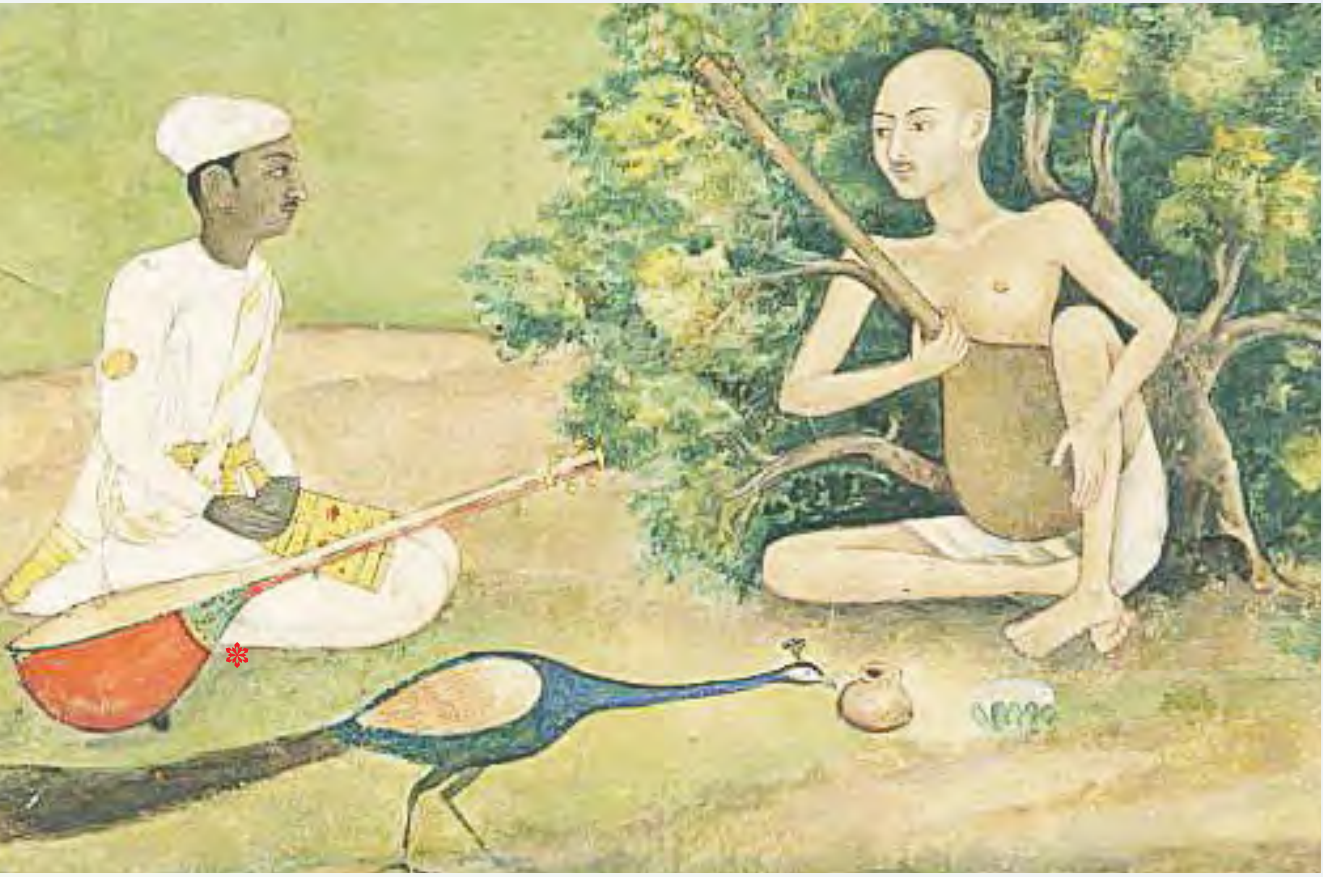

ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಗುರು-ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆ

ಪಂಡಿತ್ ರಾಜಶೇಖರ ಮನ್ಸೂರ್

ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಗುರು-ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆಗೆ ಅತಿಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವವಿದೆ. ಗುರು, ಶಿಷ್ಯರಿಬ್ಬರ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧ, ಅವರ ಶ್ರದ್ಧೆ-ಭಕ್ತಿ-ಸಾಧನೆಗಳು ಅವರ ಸಂಗೀತ ಸಾಧನೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಿರುವ ಲೇಖಕರು ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ ಸಂಗೀತದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜಯಪುರ- ಅತ್ರೇಲಿ ಘರಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹಿರಿಯ ಸಂಗೀತ ವಿದ್ವಾಂಸರು. ಅವರು ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ ಸಂಗೀತದ ದಿಗ್ಗಜರೆಂದೇ ಖ್ಯಾತರಾದ ಪಂಡಿತ್ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಮನ್ಸೂರ್ ಅವರ ಪುತ್ರರು. ಸಂಗೀತವನ್ನು ತಮ್ಮ ತಂದೆಯವರಿಂದಲೇ ಕಲಿತು, ಹಲವು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸಹಗಾಯನ ಮಾಡಿರುವ ಅವರು, ಹಲವು ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳಿಗೆ ಭಾಜನರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅವರು ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತ ಜೀವನ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸಂಗೀತ ಮನೋರಂಜನೆಗಾಗಿ ಎಂದು ಹೇಳುವುದೇನೋ ನಿಜ, ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಮನೋರಂಜನೆಗಿಂತಲೂ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಕೆಲ ಸಂಗೀತೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಅದು ಒಂದು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಷಯ ಅಥವಾ ಸಾಧನೆ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಒಬ್ಬ ಸಂಗೀತ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆಗೆ ದಾರಿ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಸಂಗೀತಗಾರ ಸದಾಕಾಲವೂ ಸ್ವರ ಲಯಗಳ ಉಪಾಸಕನಾಗಿದ್ದರೆ, ಸಂಗೀತವೇ ಅವನ ಉಸಿರಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದು ಅವನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ತಾನು

ಜೀವಿಸುವುದೇ ಸಂಗೀತಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ಅರಿವಾಗಿದ್ದರೆ, ಸಂಗೀತ ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೇನೂ ಈ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಮನ ದಟ್ಟಾಗಿದ್ದರೆ, ಅಂಥವನು ಒಬ್ಬ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಂಗೀತೋಪಾಸಕ. ಇಂಥ ಒಬ್ಬ ಸಂಗೀತಗಾರನು ಗುರುವಾದಾಗ, ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲೂ ಅಂಥ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆಯ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈರ್ವರಲ್ಲೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮನೋಧರ್ಮ ವಿರ್ಪಟ್ಟರೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಆದಾನ - ಪ್ರದಾನ ಸರಳವಾಗುತ್ತದೆ, ಸಂಗೀತ ಕಲಿಸುವಿಕೆ - ಕಲಿಯುವಿಕೆ ಸರಾಗವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಜನೆ ಎಂಬುದು ಅನಾದಿ ಕಾಲ ದಿಂದಲೂ ಅನುಚಾನವಾಗಿ ಗುರು-ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆದು ಬಂದಿದೆ. ಇಂತಹ ಅದ್ವಿತೀಯ ವಾತಾವರಣದ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕಲೆಗಳು ಪರಿಪಕ್ವಗೊಂಡಿವೆ. ಇಂಥ ಸಂಗೀತದ ಅಭ್ಯಾಸ ಪದ್ಧತಿ ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ, ಅಂದರೆ ವೇದ ಕಾಲ ದಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಸ್ವಾಮಿ ಹರಿದಾಸ-ತಾನಸೇನ್ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ.

ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಗುರು-ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧವೆಂದರೆ ಅದು ಈರ್ವರಲ್ಲಿ ಕಟಿಬದ್ಧವಾದ ದೀಕ್ಷಾಬಂಧವಾಗಿದ್ದು, ಹಿಂದಿನ ಆನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಿಂದ ಹರಿದು ಬಂದು, ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮಾಂತರದ ವರೆಗೂ ಪ್ರವಹಿಸುವಂಥದ್ದು. ಇಂಥ ಗುರು-ಶಿಷ್ಯರು ಸಿಗುವುದು ಅಪರೂಪ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಈ ತರನಾದ ವಾತಾವರಣ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುದು ಬಹಳ ಕಠಿಣವೆನ್ನಬಹುದು. ನಿಜವಾದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಕಲಿಕೆ, ಕಲಿಸುವಿಕೆ ಗುರು ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಲಿಸುವಾಗ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂಥದ್ದು. ಎಂಟು ಹತ್ತು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಒಟ್ಟಿಗೇ ಕಲಿಸುವಾಗ ಇಂಥ ವಾತಾವರಣ ಸಂಗೀತ ದಲ್ಲಂತೂ ಆಗದು. ಹಿಂದೆ ನಿಷ್ಣಾತ ಗುರುಗಳು ಕೆಲವೇ ಯೋಗ್ಯ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರಿಗೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಹಲವು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ತರಬೇತಿ ಕೊಟ್ಟು, ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸಮೃದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ನಮಗೆ ದಾರಿದೀಪವಾಗಬೇಕು. ಗುರು ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಯ ಇಬ್ಬರೇ ಇದ್ದಾಗ ಇಬ್ಬರ ಆಲೋಚನಾ ರೀತಿ (wave-lengths) ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು.

ಇಂಥ ಅದ್ವಿತೀಯ, ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಪಾಠ ನಡೆದರೆ ಗುರು ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಯ ಇಬ್ಬರೂ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬಹುದು. ಇಂಥಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಎರಡು ಮನಸ್ಸುಗಳ ಬೆಸೆಯುವಿಕೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಎರಡು ಆತ್ಮಗಳು ವಿಲೀನವಾಗುತ್ತವೆ. ಯಾವಾಗ ಒಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತನ್ನ ಗುರುವಿಗೆ ಹೃದಯಪೂರ್ವಕ ಶರಣಾಗತನಾಗುತ್ತಾನೋ, ಆಗ ಗುರು ಆತನನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗುರು ಏಕೆ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ, ತನ್ನಂತೆ ತನ್ನ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಧಾರೆ ಎರೆಯುವ ಶಿಷ್ಯ ಲಭ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ದೇವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಗುರು ಇರುವುದು ಕೊಡಲು, ಶಿಷ್ಯನಿರುವುದು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು. ಕೊಡುವಾಗ ಗುರು ತುಂಬು ಹೃದಯದಿಂದ ಕೊಡುವಂತೆ, ಶಿಷ್ಯನೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ಕೃತಜ್ಞತಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥ ಗಾಢವಾದ ಸಂಬಂಧ ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಮೇಳೈಸಿದರೆ ಅಮೋಘವಾದ ವಿದ್ಯೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯನಾದವನು ಗುರು

ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದಾಗ ಸಂಗೀತ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಗುರು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಮನನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳ ಅವಿರತ ಸಾಧನೆಯ ನಂತರ ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿ, ತದನಂತರ ಅದನ್ನು ಮಂಥನ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಸಂಗೀತ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಆದಾಗ ಇಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಮಹಾನ್ ತಿಳುವಳಿಕೆ, ಇಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಸಮಾಗಮವಾಗುವ ಅದ್ವಿತೀಯ ಪ್ರೀತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಕೇಳಲು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಹೇಳಲು ಉತ್ತರಗಳೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಓರ್ವ ಶಿಷ್ಯ ತನ್ನ ಹಾಡುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಎಸಗುವ ಲೋಪಗಳಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಗುರು ತನ್ನ ಖಚಿತವಾದ ಸ್ವರ ಅಥವಾ ಸ್ವರಗುಚ್ಛಗಳ ಹಾಡುವಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಿಷ್ಯನಾದವನು ಸೂಕ್ಷ್ಮಗ್ರಹಿಕೆ ಉಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದು, ರಾಗಸ್ವರಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿ, ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ತೊಡಗುವಿಕೆಯಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಪುನರುಚ್ಚರಿಸುತ್ತ, ನಿಜವಾದ ಸಾಧನಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾಗಿ ದ್ದಲ್ಲಿ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ದಿನ ಸರಿಯಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗುರುವಾದವನು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನ ಬಗೆಗೆ ಅಪಾರ ತಾಳ್ಮೆ ಮತ್ತು ಸಹನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ವರ, ಲಯಗಳನ್ನು ಅಗಾಧ ತಣಿಸುವಿಕೆ ಹಾಗೂ ಇಚ್ಛಾಪೂರ್ಣ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪುನರುಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಗುರುವಾದವನು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅಮೋಘವಾದ ದೈವೀಕ್ರಿಯೆ ಎಂಬ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿಸಬೇಕು. ಸ್ವರ ಲಯಗಳು ಪೂಜನೀಯ ವಿಷಯಗಳು, ಅವುಗಳನ್ನು ಓಲೈಸಬೇಕು, ಅವುಗಳನ್ನು ಪದೇ ಪದೇ ವಿನೀತಭಾವದಿಂದ ಆಹ್ವಾನಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ತಾನೂ ಸಹ ಇಂದಿಗೂ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಇದೇ ತರಹ ಕಾಣುತ್ತೇನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡಬೇಕು.

ಸಂಗೀತೋಪಾಸಕನಾದ ಗುರುವು ಬರಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನು, ರಾಗಗಳನ್ನು, ತಾಳಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸೂಕ್ಷ್ಮಮತಿಯ ಶಿಷ್ಯನಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಸಂಗೀತದ ತಿರುಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವ, ಯಾವುದಕ್ಕೆ ನಾವು 'ಗಾಯಿಕೆ' ಅನ್ನುತ್ತೇವೋ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುತ್ತಾನೆ; ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಶಿಷ್ಯನು ಮುಂದೆ ಸಾಗಬೇಕು. ಆಗ ಗುರುವಿಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಗುರು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಟರೆ ನಂತರ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನತನ ಬರುತ್ತದೆ, ಸ್ವಂತಿಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ತಾಳ್ಮೆ, ಸಂಯಮ ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಗುರುವಿಗೆ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯ ಅಂಬೆಗಾಲಿಡುತ್ತಿರುವ ಮಗು. ತಾನು ಜ್ಞಾನಿಯಾದದ್ದರಿಂದ ಮಗುವನ್ನು ಸುಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪೊರೆದು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡಬೇಕು. ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯ ನಡೆದಾಡಲು ಕಲಿತ ನಂತರ ಓಡಲು ತೊಡಗುವಾಗ ಗುರುವಿಗೆ ಅತೀವ ಸಂತಸ. ತನ್ನ ಗುರುವಿನ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ತಾನು ಓಡುತ್ತಿರುವುದು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಸಿಗುವ ತೃಪ್ತಿ. ಈರ್ವರಿಗೂ ದಕ್ಷಿಣೆ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಗುರುನಿಷ್ಠೆ, ಗುರು ಸೇವೆ ಮುಖ್ಯ. ಗುರು ಏನನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ತನ್ನೆಲ್ಲ ಅಮೂಲ್ಯ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಧಾರೆ ಎರೆದ ಅನೇಕ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಸಿಗುವುವು. ಗುರುವನ್ನು ಸಲುಹುವ ಅನೇಕ ಶಿಷ್ಯಂದಿರನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಗುರು ತೋರಿಸುವ ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರೆ ಅದು ಒಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯ ತನ್ನ ಗುರುವಿಗೆ ನೀಡುವ ನಿಜವಾದ ದಕ್ಷಿಣೆ. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಕಲಿಸುವಿಕೆ-ಕಲಿಯುವಿಕೆ ಎರಡೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಡೆದರೆ ಒಂದು ಅಲೌಕಿಕ ಆನಂದ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಂಗೀತ ಗುರುಮುಖೇನ ಮಾತ್ರ ಬರುವ ವಿದ್ಯೆ, ಪಠ್ಯ-ಪುಸ್ತಕಗಳಿಂದಲ್ಲ. ಪಠ್ಯ-ಪುಸ್ತಕಗಳಿಂದ ಸಂಗೀತದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾಹಿತಿ ಸಿಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಮಾಹಿತಿ ವಿದ್ಯೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಗೀತದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಒಬ್ಬ ಕಲಾ ಕಾರನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಲಾಕಾರನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ದುಡಿಯುತ್ತಿರುವವನು, ಅದನ್ನು ಜತನದಿಂದ ಕೃಷಿ ಮಾಡಿ, ಪೋಷಿಸುತ್ತಿರುವವನು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಅಸ್ಥಿ ಪಂಜರ ರೂಪದ (skeletal) ವಿವರಣೆ ಮಾತ್ರ ಸಿಗಬಹುದು. ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಓದಿ ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ಹಾಡಿದರೆ ಒಂದು ರಾಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಗುರುಮುಖೇನ ಕಲಿತು ಹಾಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಒಂದು ರಾಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಗುರುವಾದವನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಅಸ್ಥಿಪಂಜರಕ್ಕೆ ಮಾಂಸ, ರಕ್ತಗಳನ್ನು ತುಂಬಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೀವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ರಾಗವೆಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಾಗಕ್ಕೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪರಿಚಯ, ಒಂದು ಪ್ರಕೃತಿ, ಒಂದು ಸ್ವಭಾವ, ಒಂದು ಸ್ವಂತಿಕೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ರಾಗದ ಇಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಕೇವಲ ಸ್ವರಗಳ ಜೋಡಣೆ ಅಥವಾ ಅವುಗಳ ಸಮೀಕರಣ ದಿಂದ ಪ್ರಕಟ ಮಾಡಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಹೇಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆಯೋ, ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿವೆಯೋ, ಸಂಬಂಧವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿವೆಯೋ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿವೆಯೋ, ಯಾವ ಯಾವ ಸ್ವರಗಳು ಎಷ್ಟು ತೂಕ ದಿಂದವೆಯೋ, ಆ ಸ್ವರಗಳ (timing) ಲಯ ಎಷ್ಟಿದೆಯೋ, ಸ್ವರ ಸಮೂಹಗಳು ಹೇಗೆ ಹೆಣೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿವೆಯೋ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಒಂದು ರಾಗದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗುವುದು. ಇವುಗಳು ಒಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ದಕ್ಕುವುದು ಆತ ತನ್ನ ಗುರುವಿನ ಮುಂದೆ ಶ್ರದ್ಧೆ,

ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕುಳಿತು, ಗುರು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತದೇಕಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೇಳಿ, ಮನನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಅಂಕು ಡೊಂಕುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ, ಬಹಳ ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ.

ಭಾರತೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತ ಬರೀ ಮನೋರಂಜನೆಗಾಗಿ ಇರುವ ಸಾಧನವಲ್ಲ. ಮನೋರಂಜನೆ ಅತಿ ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಪರಿಣಾಮ. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಗಂಭೀರತೆಯಿಂದ ಹಾಡುವುದಾಗಲೀ, ಕೇಳುವುದಾಗಲೀ ಒಂದು ಅತೀತದ ಅನುಭವ. ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅನುಭವ ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ಪಕ್ಷತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಸುಲಭವಾಗಿ, ಲಗುಬಗೆಯಿಂದ ಸಾಧಿಸುವ ಕಲೆ ಸಂಗೀತವಲ್ಲ. ದೇವರನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸುವ ಕಲೆ ಸಂಗೀತವಾದುದರಿಂದ ತಾಳ್ಮೆಯನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾರತೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತದ ಬುನಾದಿ ತುಂಬಾ ಘನವಾದ ಅಡಿಪಾಯದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ಗಾಯಕರಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಗುರುವಿನ ಬಳಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಹಲವಾರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ತಾಲೀಮು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುರುಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಹಲವಾರು ತಾಸುಗಳ ತಾಲೀಮಿನಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುರು ಹೇಳುವುದನ್ನು ತದೇಕಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುರು-ಶಿಷ್ಯರ ಸಂಬಂಧ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ವ್ಯಾಪಾರೀ ಮನೋಭಾವ ಇಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. (ಇದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಅಪವಾದಗಳಿರಬಹುದು). ಸಮಯದ ಬಂಧನ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶಿಷ್ಯನ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ಮನಗಂಡು ಗುರುವಾದವನು ಸಾವಧಾನವಾಗಿ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಪಂಚದ ಖಜಾನೆಯನ್ನು ತೆರೆದಿಡುತ್ತಿದ್ದನು. ತಾಲೀಮು ಸಮಯದ ನಂತರ ಶಿಷ್ಯನು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಗುರು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟದ್ದನ್ನು ಗಂಟೆ ಗಟ್ಟಲೆ ರಿಯಾಜ್ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಂದಿನ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಸಮಯದ ಚಿಂತೆ ಕಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ವರ್ಷ ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದು ಹೋದರೂ ಗುರುವಿನಿಂದ ಇನ್ನೂ ಕಲಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಮಹದಾಸೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಸಂಗೀತ ಒಂದು ಮೈಗೂಡುವ ವಿದ್ಯೆ. ಸಮಯ ಹಿಡಿಯುವುದು ಸಹಜ. ಅಷ್ಟು ತಾಳ್ಮೆ ಅಂದಿನ ಶಿಷ್ಯಂದಿರಲ್ಲಿ ಇತ್ತು. ರಾಗದ ಮನನ, ಚಿಂತನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮಯದ ಲೆಕ್ಕವನ್ನಿಡಲು ಅವಕಾಶವೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂದು ಎಲ್ಲವೂ ಗಡಿಯಾರವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಎಲ್ಲವೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಹೋಗಬೇಕು. ಸಂಗೀತವೂ ಅಷ್ಟೆ. ಇಂಥ ಮನೋಭಾವವಿದ್ದರೆ ಸಂಗೀತ ಬಾರದು. ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಸಮಯ ನಿಂತು ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಗಡಿಯಾರ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಗಗಳು, ಸ್ವರಗಳು, ಲಯ ಇವೆಲ್ಲ ಕಾಣತೊಡಗುತ್ತವೆ.

ಶಿಷ್ಯನಾದವನು ಗುರುವಿನ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಮೊದಲು ಮೆಚ್ಚಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ಸಂಗೀತಗಾರನಲ್ಲಿಯೇ ಕಲಿಯಬೇಕು ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಹುಸಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ವಿಷಯ.

ಅವನ ಸಂಗೀತ ಅಮೋಘವಾದದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಕಲಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಒಬ್ಬ ಗುರುವಿನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಉತ್ತಮ. ಗುರುವಿನ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯಿಂದ ಕೇಳಬೇಕು. ಮೊದಲು ಹರವಾದ (broad conceptualisations) ಸ್ವರ-ಲಯಗಳ ಸಮೂಹಗಳನ್ನು ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ, ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸಂಗತಿಗಳ ಕಡೆಗೆ ದೃಷ್ಟಿ ಹರಿಸಬೇಕು. ಯಾವುದೇ ಗುರು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನ ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ತನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಗೀತವನ್ನೂ ಎರಕ ಹೊಯ್ಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ಶಿಷ್ಯನ ಗಂಟಲಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶಿಷ್ಯನಾದವನು ಕುತೂಹಲದಿಂದ, ಗಮನವಿಟ್ಟು ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಮನನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮನಸ್ಸಿನ ಪರದೆಯ ಮೇಲೆ ಈ ಸಂಗತಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟ ಚಿತ್ರಗಳಾಗಬೇಕು, ಅಚ್ಚಳಿಯದಂತಹ ವಿನ್ಯಾಸಗಳಾಗಬೇಕು. ಬಹಳ ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತೆಯಿಂದ ಗುರುವಿನಿಂದ ಸಂಗೀತ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಒಬ್ಬ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುರುವಾದವನು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನ ಪಾತ್ರತೆ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ.

ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತ ಒಂದು ತಪಸ್ಸು ಎಂದು ನಂಬಿದರೆ ಮಾತ್ರ, ಗಾಯಕನು ವಿನಮ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಕಾಣುವನು. ಒಂದು ವಿನೀತ ಭಾವದಿಂದ, ಆತ್ಮ ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಭಾವದಿಂದ ಸಂಗೀತವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ಈ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಕೊನೆಯೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಗಾಯಕನು ಸಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು. 'ನನಗೆ ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆ ಒಲಿಯಿತು, ಎಲ್ಲವೂ ಕರಗತವಾಯಿತು, ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ಹಾಡಬಲ್ಲೆ, ಎಲ್ಲರೂ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ತಿಳಿದರೆ ಆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಬರೀ ಅಹಂಕಾರ ತುಂಬಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಆಗ ಆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯ ನಶಿಸಿ ಹೋಗುವುದು. ಅಂತಹ ವಿದ್ವತ್ತಿಗೆ ಯಾವ ಬೆಲೆಯೂ ಬಾರದು. ಸಂಗೀತ ಒಂದು ಒಲೈಸುವ ವಿಷಯ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಸ್ವಾಮಿತ್ವ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ಎಳಲೇಬಾರದು. ಸಂಗೀತದ ಬಗೆಗೆ ವಿನಮ್ರ ಮನೋಭಾವನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾದರೆ ಕಿಂಚಿತ್ ಸಾಫಲ್ಯ ದೊರೆಯಬಹುದು. 'ನೋಡಿ ನಾನು ಇಷ್ಟು ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿರುವೆ' ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಳೆ ಮಗುವಿನ ಪರಿಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಂತೆ ಕಲಿಯುವವನ ನಡವಳಿಕೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು. ಸೊಕ್ಕು-ಸೆಟೆಗೆ ಯಾವ ಕಲೆಯಲ್ಲೂ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಆರಿಸಬಾರದು. ಅದೆಷ್ಟೋ ಮಹಾನ್ ಗಾಯಕರಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ದೊರಕದೇ ಹೋಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಅದರ ಕೊರತೆ ಬಾಧಿಸಿದಂತೆ ಅನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಅವರು ಪರಿಪಕ್ವ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಂಗೀತದ ತೃಷೆ ಇರಬೇಕೇ ಹೊರತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ತೃಷೆಯಲ್ಲ. ಸಂಗೀತ ತೃಷೆಯೆಂದರೆ ಹೃದಯ-ಮನಸ್ಸು ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ಬಳಲಿರಬೇಕು. ಈ ಬಾಯಾರಿಕೆ

ಯನ್ನು ಕಠಿಣ ಪರಿಶ್ರಮ ವಹಿಸಿ ನೀಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ ಎಂಬ ಪ್ರಬಲ ಇಚ್ಛೆ ಉಳ್ಳವರಾಗಿರಬೇಕು. ಆಗ ಮಾತ್ರ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಒಂದಿಷ್ಟು ಬೆಳಕು ಕಂಡೀತು.

ಸಂಗೀತ ಸಾಧನೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲೇ ಒಂದು ಆನಂದವಿದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇಂಥ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗಿನ ಯುವ ಗಾಯಕರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಗಳಿಸುವುದು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಗಿಟ್ಟಿಸುವುದು, ಕ್ಯಾಸೆಟ್-ಸಿ.ಡಿ. ಮಾಡಿಸುವುದು, ಬಣ್ಣಬಣ್ಣದ ಬ್ರೋಷರ್ಸ್ ಮಾಡಿಸುವುದು, ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು, ದಿಫೀರನೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಕೊಡುವುದು, ತಮಗೇ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿದ್ಯೆ ಇಲ್ಲದಾಗಲೂ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಹೊಂದುವುದು, ಇಂಥದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಶ್ರಮವನ್ನು ವ್ಯಯಿಸಿದರೆ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದು ಯಾವಾಗ? ಸಂಗೀತದ ಗೀಳು ಹತ್ತಬೇಕೇ ವಿನಃ, ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಹಪಹಪಿಯಲ್ಲ. ನನ್ನ ಗುರುವಿನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, 'ನಾಗರ ಹಾವಿನ ವಿಷ ಏರಿದಂತೆ ಸಂಗೀತ ನಮ್ಮನ್ನಾವರಿಸಬೇಕು.' ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಬಾರದೆ ಹೋದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ, ಸಾಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುವೆ ಎಂಬ ಛಲ ಬೇಕು. ಈಗಿನ ದಿನಮಾನಗಳು ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ದಿನಗಳೆಂದು ಅನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ನಿಜವಾದ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಗೀತ ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ವಿದ್ಯೆ ತಲೆ ಬಾಗಿರುವುದರಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೋಲುಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು, ಗೆಲುವುಗಳು ಅಪವಾದ. ಸಂಗೀತದ ನಿಜವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಆದರೆ, ದೇವರಿಗೂ ಪ್ರಿಯವಾದ ಸಂಗೀತದ ಆನಂದದ ಕಿಂಚಿತ್ ಅನುಭವವಾದರೆ, ಬೇರಿನ್ನೇನೂ ಬೇಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಗೀತವು ಕೊಟ್ಟಷ್ಟು ಆನಂದವನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಕೊಡಲಾರದು. ತಾಮ್ರ-ಹಿತ್ತಾಳೆ-ಬೆಳ್ಳಿ-ಬಂಗಾರದ ಪದಕಗಳು, ಫಲಕಗಳು ಸಂಗೀತದ ಆನಂದವನ್ನು ಅಳೆಯಬಲ್ಲವೆ? ಒಂದು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ನಿಮ್ಮ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಗೊಳಿಸಬಹುದೇ ಅಥವಾ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಬಹುದೆ? ಅವುಗಳು ನಿಜವಾದ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಲೀ, ಕಡಿಮೆಯಾಗಲೀ ಮಾಡಲಾರವು. ಅವುಗಳಿಂದ ಒಬ್ಬ ಕಲಾಕಾರನ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೆರುಗು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆತನ ಅಥವಾ ಆಕೆಯ ಜಾಗೃತ ಸಾಧನೆಗೆ ಮಹತ್ವವಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಆ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅಲೌಕಿಕ ಮೆರುಗು ಬರುತ್ತದೆ. ✽

ಸ್ವಾಮಿ ಹರಿದಾಸರು

ತಾನಸೇನನ ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದ ಸ್ವಾಮಿ ಹರಿದಾಸರು ೧೬ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬದುಕಿದ್ದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಂಗೀತಗಾರರು. ಧ್ರುಪದ ಶೈಲಿಯ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಹೆಸರಾದವರು ಅವರು. ತಾನಸೇನನು ಅಷ್ಟೊಂದು ವಿಖ್ಯಾತಿ ಹೊಂದಲು ಬಹುವಾಲು ಹರಿದಾಸರೇ ಕಾರಣ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದ ಅವರು ಬೃಂದಾವನದ ನಿಧುವನದಲ್ಲೇ ಆಶ್ರಮ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಸಾಧನೆ, ಭಜನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಜೀವಿಸಿದರು.